

STICHTING
MATHEMATISCH CENTRUM
2e BOERHAAVESTRAAT 49
AMSTERDAM

ZW 1951 - 013

Over de deelbaarheid van $a^{n-1}-1$ door n

H.J.A. Duparc

Over deelbaarheid van $a^{n-1}-1$ door n .

H.J.A. Duparc.

Als n ondeelbaar is en als de getallen a en n onderling ondeelbaar zijn is $a^{n-1}-1$ deelbaar door n . Gevraagd wordt of er ook samengestelde getallen n bestaan, waarvoor deze eigenschap geldt. Wij willen hieronder aangeven hoe men bij bepaalde a getallen n met de genoemde eigenschap kan vinden.

Wij beschouwen eerst het geval $a=2$. Zij $n=p_1 p_2 \dots p_r$ een getal met de gewenste eigenschap ($p_1, \dots, p_r$ priem). Stel $m_p = \frac{n}{p_p}$ ($p=1, \dots, r$). Dan is, als 2 een primitieve wortel mod p_p is, omdat $2^{m_p p_p - 1} - 1$ deelbaar door p_p is, het getal $p_p - 1$ een deler van $m_p p_p - 1$, dus van $m_p - 1$ en omgekeerd, als p_p een deler is van $m_p - 1$ voor $p=1, \dots, r$, dan is $2^{n-1} \equiv 1 \pmod{p_p}$. De voorwaarde $p_p - 1 \mid m_p - 1$ ($p=1, \dots, r$) is dus voldoende, maar niet noodzakelijk om getallen n van de gewenste gedaante te vinden. In het geval $r=2$ kan men als volgt te werk gaan om getallen $n=p_1 p_2$ van het gezochte type te vinden. Men make een tabel van de getallen $2^{p_1-1}-1$ en probeer of hun delers p_2 , die groter dan p_1 zijn, voldoen aan de eis dat $p_1 - 1 \mid 2^{p_2-1} - 1$. Is 2 een primitieve wortel mod p_1 , dan is p_2 een veelvoud van $p_1 - 1$, vermeerderd met 1, dus het getal $n=p_1 p_2$ voldoet.

p_1	$2^{p_1-1}-1$	keuze van p_2
3	3	--
5	3.5	--
7	$3^2.7$	--
11	3.11.31	31
13	$3^2.5.7.13$	--
17	3.5.17.257	257
19	$3^3.7.19.73$	73
23	3.23.89.683	89 ; 683
29	3.5.29.113.5461	113 ; 5461
31	3.7.11.31.151.331	151 ; 331
37	$3^3.5.7.13.19.37.73.109$	73 ; 109.

De kleinste oplossing die wij hierbij vinden is $n=11.31=341$ en men heeft

$$\frac{2^{340}-1}{341} = 65681 \ 66399 \ 34839 \ 94444 \ 49977 \ 36257 \ 08043 \ 34667 \ 58210 \ 33274$$

17990 90905 89471 07894 05038 17036 52143 33575 73947 42275.

Wenst men getallen n van b.v. de gedaante $n=p_1 p_2 p_3$ te vinden, dan kan men op analoge wijze te werk gaan en vindt dan de volgende tabel voor $m_3=p_1 p_2$

m_3	$2^{m_3-1}-1$	eventuele keuze van p_3
15	3.43.127	43 ; 127
21	3^2 .11.31.44	11 ; 31 ; 41
25	3^2 .5.7.13.17.241	3 ; 7 ; 13 ; 17 ; 241
27	3.2731.8191	2731 ; 8191
33	3.5.17.257.65537	5 ; 17 ; 257 ; 65537

Niet iedere waarde van p_3 in de derde kolom is bruikbaar want men dient er eveneens voor te zorgen dat m_1 en m_2 deelbaar zijn op $2^{n-1}-1$. Het kleinste getal n dat men op deze wijze vindt is $n=3.11.17=561$.

Bij de opsomming in L.E.Dickson's "History of the theory of numbers" van de door Banachiewicz gevonden getallen n met $n|2^n-2$ en $n < 2000$ (deze opsomming bevat de getallen $341=11.31$; $561=3.11.17$; $1387=19.73$; $1729=7.13.19$; $1905=3.5.127$) ontbreekt echter het getal $n=3.5.43$ dat wij uit onze 2de tabel konden vinden en het getal $n=5.13.17$ dat wij aldaar eveneens kunnen ontleenen als wij deze tabel voldoende ver voortzetten.

Bij $a=3$ verloopt het onderzoek analoog. Om een exponent $n=p_1 p_2$ te vinden beschouwen wij nu de tabel

p_1	3^{p_1-1}	p_2
2	2	--
5	2^4 .5	--
7	2^3 .7.13	13
11	2^3 .11 ² .61	11 ; 61
13	2^4 .5.7.13.73	73
17	2^6 .5.17.41.193	41 ; 193

Hier vindt men voor n o.a. de waarden $n=7.13=91$; $n=11^2=121$, terwijl uit een tabel, analoog aan de tweede bij $a=2$ opgestelde, voor n o.a. een waarde $5.13.17=1105$ volgt.

Bij $a=5$ luidt onze eerste tabel

p_1	$5^{p_1-1} - 1$	p_2
2	2^2	2
3	$2^3 \cdot 3$	--
7	$2^3 \cdot 3^2 \cdot 7 \cdot 31$	31
11	$2^3 \cdot 3 \cdot 11 \cdot 71 \cdot 521$	71 ; 521.

Wij vinden hier voor n o.a. de waarden 4 en 781. Een getal van 3 priemfactoren dat voldoet blijkt o.a. $n=561$ te zijn. Dit getal heeft de eigenschap dat $a^{560} - 1$ deelbaar is door 561 voor alle a , die relatief priem zijn met 561.

Wenst men tenslotte getallen n met deze laatste eigenschap te vinden, dan merke men op dat er bij $n=p^s m$ (p priem ≥ 3 ; $s \geq 1$; $p \nmid m$) een getal a te vinden is, dat relatief priem is met n en dat een primitieve wortel is mod p^s . De exponent $p^{s-1}(p-1)$ is dan deelbaar op $n-1$, wat slechts mogelijk is voor $s=1$.

Is $n=2^s p m$ ($s \geq 1$; p priem ≥ 3) dan is, als a een oneven primitieve wortel mod p is, het getal $p-1$ deelbaar op $2^s p m - 1$, dus op $2^s m - 1$, wat uitgesloten is want $p-1$ is even en $2^s m - 1$ is oneven. Is $n=2^s$, dan is er een a te vinden waarvan de exponent mod 2^s gelijk is aan 2^{s-2} , zodat 2^{s-2} deelbaar moet zijn op $2^s - 1$, wat uitgesloten is voor $s \geq 3$. Voor $s=2$ is $n=4$ en dan heeft men voor $a=3$ de relatie $3^3 - 1 \equiv 2 \pmod{4}$, zodat geen enkele macht van 2, die niet priem is, voldoet.

Is $n=pq$ (p, q priem), dan is als wij $p < q$ onderstellen, en als a een primitieve wortel mod q is, die onderling ondeelbaar is met pq , het getal $q-1$ deelbaar op $pq-1$, dus op $p-1$, wat wegens $p < q$ uitgesloten is.

Het getal n bevat dus slechts verschillende oneven priemfactoren en hun aantal is ≥ 3 .

Om zo 'n getal n van de gedaante pqr te vinden, waarbij $3 \leq p < q < r$, (p, q, r priem), stelle men $qr-1=x(p-1)$; $pr-1=y(q-1)$; $pq-1=z(r-1)$. In het geval $p=3$ is vanzelf aan de eerste relatie voldaan en men krijgt dan $3r-1=y(q-1)$; $3q-1=z(r-1)$, dus, na eliminatie van r , $q-1 = \frac{2z+6}{zy-9}$.

Wegens $r \geq q-1$ is $z \leq 2$; wegens $z \nmid 1$ moet dus $z=2$ zijn. Men vindt dan wegens $2y-9 \mid 10$, dat $2y-9=1, 2, 5$ of 10 is, dus slechts $y=5$ of 7 . Als $y=7$ is $q=3$, wat niet kan bij $p=3$. Dus $y=5$. Dan is $q=11$ en $r=17$, zodat men het

getal $n=3.11.17=561$ vindt. Men ziet gemakkelijk in dat dit het kleinste getal is met de gewenste eigenschap, want er is geen zo 'n getal van 4 factoren te vinden onder 561 en de getallen met 3 factoren bevatten de factor 3 niet, zodat men slechts heeft te onderzoeken $n=5.7.11$ en $5.7.13$, welke echter geen van beide voldoen aan de relatie $r-1 \mid pq-1$.